

L.S.

Faculteit Sociale Agogische Opleidingen / Hogeschool van Utrecht

**Redelijke sociale
verhoudingen**
redelijk sociaal gedrag
Dr. J.P. van Ewijk

Auteur Hans van Ewijk

Redactie Elly Dorrestijn, Tanja Bonouvié

Uitgave Hogeschool van Utrecht

Ontwerp www.dietwee.nl

L.S. is een reeks publicaties van HvU-lectoren

- L.S. 1. Daar hebben we toch communicatie voor. Roelf Middel 2002
- L.S. 2. Integraal Ontwerpen, een nieuwe verleiding voor techniek. Tim Zaal, 2000
- L.S. 3. Product Design & Engineering, van vuistbijl tot mobieltje. Wim Poelman, 2002
- L.S. 4. Tussen illusie en werkelijkheid. Jean Pierre Wilken, 2002
- L.S. 5. New Education, de achterkant van het Digitale Wonderland. Tom van Weert, 2003
- L.S. 6. Resultaten uit het verleden bieden garanties voor de toekomst. Pim Brinkman, 2003
- L.S. 7. Ouder worden. Marieke Schurmans, Mia Duijnste, 2003
- L.S. 8. De spin in het web. Joop de Jong, 2003
- L.S. 9. Kleurrijke Gesprekken. Maaïke Hajer, 2003
- L.S.10. Redelijke sociale verhoudingen, redelijk sociaal gedrag. Hans van Ewijk, 2003
- L.S.11. Met het oog op de meester. Kees van der Wolf, 2003
- L.S.12. Door leefstijl naar gezondheid. De mythe van het bewegen. Luc Vanhees, 2003
- L.S.13. Betekenisvolle integratie: de ontwikkeling van een competentielandschap voor opleiders in pedagogisch perspectief. Hans Jansen, 2003

Inhoudsopgave		Inleiding		Het sociale	
			Het sociale vormgeven		
				Beroep, opleiding en wetenschap	
					Verwijzingen
		Curriculum Vitae	Summary		

Het is hoog

De welvaartsstaat kent een ernstig omgangsprobleem.

Inleiding

Visueel schoonmaken

Onder druk van het timemanagement is het allerbelangrijkste dat het werk volgens planning geleverd wordt. Vandaar dat 'onze schoonmaakster'¹ aangeraden wordt om vooral visueel schoon te maken. Niet de professionele drang om het werk goed te doen maar de drang het op tijd te doen en naar tevredenheid van de - vaak minder ter zake kundige - opdrachtgever overheerst bij de schoonmaakster in het schoonmaakbedrijf, bij de onderzoeker in het wetenschapsbedrijf, bij de beleidsmaker in het politiek bedrijf². Dit productmanagement is stress bevorderend. Niet alleen vanwege de klok en de manager maar ook vanwege een permanent ongenoegen omdat je werk niet goed gedaan hebt volgens je eigen professionele opvatting. Een zekere spanning tussen beheersing en professionele ambitie is er altijd, hoort er ook te zijn, maar de verhouding kan uit balans raken. Op het gebied van de sociale verhoudingen in ons land dreigen we uit die balans te raken. We zijn in het beleid en de uitvoering visuele schoonmakers aan het worden en etaleurs die vooral uitstallen maar niet zo vreselijk uitpakken.

Relaties

Het is vervelend maar mijn openbare les lijdt ook aan deze euvels. Ik zal me goeddeels bezig houden met visueel schoonmaken en windowdressing want in veertig minuten kun je nou ook weer niet zo heel veel zeggen en onderbouwen. In de instructies

g tijd dat w

voor lectoren staat bovendien dat je je tot een breed geïnteresseerd publiek richt. Bij zo'n gelegenheid zit de zaal vol met persoonsgebonden netwerken: familie, vrienden, collega's, werkrelaties. Relaties en relatienetwerken hebben een eigen kracht en macht. Zij bepalen voor een flink deel je manier van doen en laten, je neigingen en opvattingen, je hele habitus. In een relatie houden mensen elkaar tot op zekere hoogte in de tang. Bij intensieve en lang gegroeide relaties is het karakter van die relatie bijna niet meer te veranderen. Mensen kunnen er in vastlopen en verward raken. Andere mensen zijn geen afzonderlijke personen waar je je zomaar van kan losmaken. De verwachtingen en beelden die ouders, vrienden, collega's van je hebben, bepalen ook je zelfvertrouwen en opstelling. Ik wil de openbare les niet eindigen met een dankbetuiging aan allerlei mensen die voor mij veel betekenen maar ik wil wel zeggen dat het feit dat ik ben verbonden met en gebonden door de verschillende netwerken hier me heel veel goed doet, daar mag ik dankbaar voor zijn. Dat geldt ook voor de Hogeschool van Utrecht die me de kans gegeven heeft weer een nieuw en veelbelovend relatienetwerk op te bouwen.

In deze openbare les ga ik op zoek naar het sociale: wat is in onze tijd het meest dringende sociale probleem en wat is de sociale opgave voor beleidsmakers en uitvoerders? Vervolgens geef ik het sociale vorm en tot slot komen het beroep, de opleiding en de wetenschap kort aan de orde.

Het sociale

Sociale werkelijkheid of sociale wenselijkheid

Over het sociale heeft iedere wetenschapper, beleidsmaker en professional een ander en meestal vaag idee. Het ontbreekt aan een duidelijke eigen substantie. Debatten tussen wetenschappers over de betekenis van de sociale wetenschappen spreken over de kakofonie, de fragmentatie, het gebrek aan cumulatie van kennis³. In veel wetenschappen spreken we over het paradigma, het basale oriëntatiepunt van die wetenschap⁴. Het is de vraag of we in het sociale domein wel een paradigma hebben, zelfs of er wel een sociaal domein is. 'Een andere computer, een andere expert, een ander instituut, een andere werkelijkheid', is de stelling van Ulrich Beck⁵. Het gebrek aan wetmatigheden in het sociale brengt een andere wetenschapswatcher tot de conclusie dat een sociale theorie de werkelijkheid geen recht kan doen. Hij keert de zaak om: pas de werkelijkheid aan aan de sociale theorie⁶. De betekenis van de sociale wetenschappen ligt in het meehelpen om de sociale werkelijkheid in overeenstemming te brengen met de sociale wenselijkheid. Deze gedachterichting trekt me wel aan. De mens, zoals Nietzsche zei, is een Kulturmensch. Heel onze kijk op de werkelijkheid, op elkaar en op onszelf is doordrenkt met wat vorige generaties opzettelijk en vooral ook onopzettelijk gecreëerd hebben en is vervolgens verder ingekleurd door onze eigen persoonlijke levensgeschiedenis. Daar zit niet zoveel logica in. Het sociale is menselijk, al te menselijk. Het kernprobleem voor beleidsmakers, uitvoerders en voor wetenschappers is het sociaal wenselijke mogelijk maken. Het is in ieder geval

e veel mee

een even wezenlijke opgave voor de sociale wetenschap als het objectiveren van de sociale werkelijkheid. Het subjectieve is ook maar zeer ten dele te objectiveren, het ligt al in de woorden besloten.

De sociaal culturele invalshoek

Maar wat is dan het sociale? Het eerste antwoord is dat dit een kwestie van afspraak is. Het ligt niet vast want er is geen standaarddefinitie noch een duidelijk te omgrenzen terrein. Vaak wordt de sociale kwestie gezien als een sociaal economisch probleem, een zaak van inkomen, werk en onderwijskansen. De groeiende confrontatie met criminaliteit, terrorisme en spanningen tussen volkeren en beschavingen hebben de laatste jaren de aandacht verlegd naar het probleem hoe mensen met elkaar omgaan.⁷ Onze onderlinge verhoudingen zijn uit balans geraakt en we zien te veel mensen met ongewenst sociaal gedrag. De geweldige groei in welvaart levert blijkbaar niet automatisch een beter sociaal klimaat op. Het tegendeel lijkt het geval. De welvaartsstaat kent een ernstig omgangsprobleem. De modernisering in de westerse wereld is vaak gedefinieerd als ten diepste een individualiseringsproces waarbij de staat de taak had om de imperfecties van de individualisering enigszins te compenseren. Het sociale was de bijwagen van de economische locomotief. De economische vrijmaking van de mens heeft de mens echter ook vergaand losgeslagen en daar heeft de eeuw van de individualisering geen remedie voor gevonden. Misschien dat de 21e eeuw de eeuw van de sociale mens gaat worden. We zien in ieder geval een opvallende aandacht voor onderwerpen als integratie, leefbaarheid, normen en waarden. Sociaal isolement en sociaal economische achterstand verklaren we vooral

als een tekort aan sociale competenties en sociaal kapitaal⁸. Dat laatste slaat op de omvang en kwaliteit van relaties die mensen en groepen mensen hebben.

In 'Portretten van verdriet' - een necrologie over alle 2.310 slachtoffers van 11 september - schrijft Jan Hoffman 'Niemand zegt: mijn man heeft dit en dat bereikt, hij verdiende zoveel geld. Werk is uiteindelijk totaal onbelangrijk. Het ging altijd over iemands relatie tot de mensen om hem of haar heen'.⁹

In deze lijn omschrijf ik de sociale opgave van onze tijd als zorgen voor redelijke sociale verhoudingen en redelijk sociaal gedrag. Hoewel ik maar één keer in mijn leven D66 gestemd heb, is het woord 'redelijk' hier volledig van toepassing. We leven in een zeer heterogene wereld waarvan we niet mogen verwachten dat daar een eenduidig stelsel van normen en waarden voor te creëren is. Om samen te kunnen leven op lokaal en 'global' niveau zullen we ons moeten inspannen om een minimaal stelsel van afspraken over gedrag en verhoudingen overeen te komen dat houdbaar en handhaafbaar is en als redelijk ervaren wordt.

Met deze definiëring van het sociale neem ik afstand van de sociaal economische benadering. Achterstandsbestrijding is een zaak van de sector werk en inkomen en van het onderwijs. Lokaal sociaal beleid kan hierin slechts een ondersteunende rol spelen. Ik ga ook niet mee in de sociale pijler visie die in het Grote Steden Beleid is ontwikkeld. Die pijler is te dik om te omvatten. Alle maatschappelijke sectoren van gezondheidszorg tot werk en inkomen, justitie tot en met onderwijs maken er deel van uit. Het ziet er op het oog mooi uit maar er zit geen richting en vaart in. In de praktijk vertalen gemeentes het sociale pijler beleid in een aantal thema's en programma's. Dat wordt wel een 'piecemeal' benadering genoemd, een geheel van over elkaar buitende thema's die nauwelijks tot veranderingen in de uitvoerings-

er gaan naar

praktijk leiden¹⁰. Ik denk dat de werkvloer moe begint te raken van weer een nieuw thema, weer een regeling, weer een integraal overleg. Beleidsmakers, managers en wetenschappers hebben een onstuitbare drang om met iets nieuws in het nieuws te komen. Beleidsinnovatie richt zich niet op versterking van de uitvoeringspraktijk maar op dwars op het bestaande proclameren van nieuwe concepten en aanpakken. Onze schoonmaakster zou hier de bezem eens goed doorheen moeten halen.

Sociaal burgerschap

Met mijn definitie sluit ik aan op het modern burgerschapdebat¹¹. In dat debat zien we twee varianten. Een burgerschapsdefinitie als politiek burgerschap en één als sociaal burgerschap. Dat sociale burgerschap heeft de afgelopen dertig jaar een snelle evolutie doorgemaakt. In de zeventiger jaren lag het accent nog bijna uitsluitend op de rechten van de burger, in de tachtiger jaren van werk, werk, werk plakten van der Louw tot Brinkman achter de rechten de plichten. Het eerste kabinet Lubbers kwam met het motto van de zelfverantwoordelijke burger. De overheid hoefde niet alles panklaar aan te leveren. De burger was voor zijn eigen gezondheid, zijn eigen zorg, zijn inkomen, zijn opleiding in hoge mate zelf verantwoordelijk en moest daar in toenemende mate zelf voor betalen. Lubbers II voegde daar, in de lijn van de Derde Weg ideologen, de mede verantwoordelijke burger aan toe. De burger was niet alleen voor zichzelf verantwoordelijk maar ook voor zijn medemens, te beginnen voor zijn kinderen en ouders en verder voor zijn buurtbewoners, de publieke ruimte, de normen en de waarden. Het derde principe van sociaal burgerschap - naast zelf en medeverantwoordelijkheid - is het recht om volwaardig burger te zijn.

Dat houdt in dat ieder mens zoveel mogelijk een normaal leven moet kunnen leiden. Dit normalisatieprincipe is van grote betekenis voor mensen met een handicap, voor kwetsbare ouderen, voor nieuwkomers. Fysieke, psychische of ernstig sociale problemen mogen niet tot een blijvend isolement van burgers leiden. In de drieslag: zelfverantwoordelijkheid, medeverantwoordelijkheid en rechten (normalisatie) ligt een mensbeeld besloten dat in een wereld van onafgestemde individuen leidraad kan zijn voor sociaal beleid. Wat anders geformuleerd staan we voor de vraag hoe in de moderne samenleving onderlinge banden en onderling vertrouwen voldoende intact blijven. Het is zinvol om daarbij het onderscheid te maken tussen 'thick trust' en 'thin trust', 'strong ties' en 'weak ties'¹². In gewoon Nederlands tussen sterke en zwakke binding, tussen onvoorwaardelijk vertrouwen en een redelijk vertrouwen. Het rare is dat sterke binding en sterk vertrouwen in de moderne samenleving al snel contraproductief kunnen zijn. Ze leiden tot groepsvorming met onderlinge hechte banden met het gevaar van collectieve blindheid en wereldvreemdheid, zo niet wereldvijandigheid. We zien dat in extreme in de terrorist en de religieuze fanaticus maar ook in het gesloten gezin of een gesloten gemeenschap. De samenleving moet het juist hebben van niet te zware bindingen en een gematigd vertrouwen. De moderne mens leeft in meerdere contexten, onderhoudt verschillende netwerken, speelt verschillende rollen. Onze wereld vraagt niet om losgeslagen individuen maar ook niet om vastgebonden mensen.

nsluititen op

Het sociale vormgeven

De postmoderne mens en staat

Veel sociale theorieën wijzen op het obsessieve gedrag van de moderne mens om met zichzelf bezig te zijn, zijn eigen lijf, zijn eigen identiteit.¹³ In meer traditionele culturen is het basisgevoel van mensen dat ze ten dienste staan van iets. Van een god, het land, de familie, een ideaal. Het overgrote deel van de mensheid op onze aardbol voelt zich geroepen om te leven voor een gemeenschappelijk doel of een gemeenschappelijke identiteit. De postmoderne westerse mens staat echter slechts ten dienste van zichzelf. Een eenzame opdracht waarvan de consequenties pas langzaam beginnen door te dringen. Veel van de betekenis van het leven is echter niet in de eigen persoon te vinden.¹⁴ Het functioneren van mensen is in hoge mate context afhankelijk. Daar ligt ook het startpunt voor sociaal beleid. Sociaal beleid concentreert zich nog te veel op de problematische persoon of problematische doelgroep. Het probleem en de oplossing wordt daarmee eenzijdig aan één kant gelegd en de probleemgroep wordt verder in de hoek gedrongen. Als in Amerika in bepaalde wijken 90% van de zwarte jongeren justitiekland is, is dat geen bewijs dat zwarte jongens van nature crimineel zijn maar een teken van een heel ernstig relatieprobleem tussen een dominante samenleving en een marginale wereld¹⁵. Als mensen vanwege kleur en status permanent verdacht zijn, leidt dat tot een daarbij horend gedrag van twee kanten met een levensgroot gevaar van escalatie. De postmoderne staat heeft zichzelf tegenover de geïndividualiseerde mens

geplaatst. Het kwetsbare geïsoleerde individu kreeg een bescherming in algemeen geldende door de overheid gegarandeerde rechten. Dit universele beschermingsparadigma zijn we de laatste decennia geleidelijk aan aan het inruilen voor een activeringsparadigma. We zien een groeiende aandacht voor de specifieke situatie, de context waarin mensen zich bevinden. In die context is niet zozeer de staat aan zet, maar de verschillende betrokken partijen, zoals de burger en de maatschappelijke instituties. We verlaten een strak uniformerende benadering en zoeken naar mogelijkheden om de context om te vormen. We schuiven wat op van het ethische naar het esthetische¹⁶. Wat minder calvinistisch wat meer katholiek. We kunnen die verschuiving van ethiek naar esthetiek mooi waarnemen in de wereld van de volkshuisvesting. Tot de tachtiger jaren was volkshuisvesting vooral gericht op de zorg voor zo veel en uniform mogelijke huisvesting voor de minder draagkrachtige burgers. Het beleid ging uit van de standaardwoning voor de mens die iets onder de standaard leefde. Het hedendaagse huisvestingsbeleid heeft het accent verlegd naar de aantrekkelijke woonomgeving met als belangrijke kenmerken differentiatie en vormgeving. Het sociale is met deze sector vergeleken nog erg blijven steken in een hang naar het gelijke monniken gelijke kappen principe en het benadrukken van het tekort.

De expressieve mens; herwaardering van het creatief agogische

De sociale mens wil vooral iets uitdrukken, wil iets met andere mensen doen en iets voor anderen betekenen. Een mens wil zichzelf vorm geven en relaties aangaan. De mens is van nature een expressief wezen, een Kulturmensch. Hij zoekt intieme relaties, losse relaties en in toenemende mate ook virtuele relaties. Dat spel moeten

en investe

we spelen en soms enigszins reguleren. Het sociale moet af van de associatie met het lelijke, het ongelukkige, het tekort. Het sociale is beautiful of toch op zijn minst boeiend. Je sociaal gedragen, relaties aangaan en onderhouden, is een kunst. Het is als poëzie vol van ritmes, betekenissen en vormen¹⁷. Een sociaal competent iemand beschikt over een heel repertoire aan sociale gevoelens en gedragingen. Sociaal competent is niet alleen het vermogen om te krijgen wat je nodig hebt maar ook vorm geven aan je leven met anderen. Het sociale is expressief. Daarom is het zo mooi dat onze kenniskring aan de Utrechtse Hogeschool is verbonden. Hier is een lange traditie om oog te hebben voor het spel, het creatieve, de vormgeving, de expressie. De mens als spelend wezen is in de verdrukking geraakt. Door onze zelfobsessie zijn we vergeten dat samenleven het spel is om met ieder mens op een andere manier om te gaan. Kinderen zijn vaak nog meesters in het spel. Ze doen alsof, ze geloven er heilig in tijdens het spel maar weten dat het spel is. Volwassenen zijn vergeten dat samenleven, politiek bedrijven, kerken en werken ook trekken van een spel hebben. Als het spelkarakter niet doorzien wordt, wordt de mens fanatiek, boosaardig en gevaarlijk. Het spel van de relaties betekent in iedere relatie weer zoeken, weer anders zijn. Een focus op onder alle omstandigheden dezelfde willen zijn vervreemdt de mens van samen zijn. Als samenleving hebben we het nodig dat mensen rollen kunnen spelen, gedifferentieerde op elkaar betrokken wezens zijn. Veel mensen verstaan die kunst maar matig. De poëzie van het sociale heeft het in de productie en consumptie gefixeerde samenleving wat afgelegd. Het lijkt me een boeiende opgave aan deze faculteit om nog eens opnieuw te doordenken hoe creatief agogische methodes mensen kunnen ontdooien en het sociale in henzelf laten herleven. Daar doen we als kenniskring graag aan mee.

We zijn ook mateloos geïnteresseerd in hoe mensen met elkaar omgaan, welke mensen met elkaar omgaan, hoe mensen met instituties omgaan en instituties met mensen. Dat doen we in de wetenschap dat relaties vaak diep ingesleten sporen zijn waar bijna niet uit te komen is. We noemen dat wel 'path dependency'; mensen en samenlevingen zijn door de tijd heen gevormd in een veld van wederzijdse relaties en gebeurtenissen waar ze zich niet eenvoudig van los maken¹⁸.

Thin trust, weak ties

Ongelijkheid in inkomen en onderwijs is grotendeels een nationaal verdelingsprobleem waar het lokaal niveau maar beperkt aan kan bijdragen. Bij het vormgeven van sociale verhoudingen ligt de bal echter op het lokale veld¹⁹. Vanuit Engeland en Amerika is het community denken populair geworden. Over dat benadrukken van de community - de lokale gemeenschap - is veel te doen, daarover zijn veel misverstanden. Het belang van de community wordt snel geassocieerd met een romantisch terugverlangen naar het oude dorp, naar een wereld van 'thick trust' en 'strong ties'. Hoe minder die wereld er is, hoe sterker het verlangen²⁰. Maar dan is niet begrepen waar het omgaat. Communities appelleren niet aan het terugverlangen naar het dorp maar aan de noodzaak om in steden en moderne dorpen elkaar niet uit het oog te verliezen. Het gaat niet om onvoorwaardelijk vertrouwen en hechte banden maar om die 'weak ties' en 'thin trust'. Het hele idee van een betrokken directe omgeving is bedoeld om te voorkomen dat mensen volledig afhankelijk worden van één of twee familieleden en van de grote instituties. Een netwerk van wat lichtere contacten kan gesloten gezinnen en culturen openen. Elkaar wat meer ontmoeten

eren in het v

maakt de dominante cultuur en de marginale cultuur wat minder afgesloten en afwijzend. Het leven van de meest kwetsbare en marginale mensen verrijkt aanmerklijk als ze meer en lossere relaties aangaan en wanneer ze wat meer vertrouwen krijgen in de buurt, de straat, de wereld om hen heen²¹. Met recht pleiten wetenschappers en beleidsmakers om het belang van de woonomgeving opnieuw te doordenken. Ik meldde al hoe volkshuisvesters van een woningbeleid naar een woonomgeving-beleid gaan. De waarde van huizen blijkt sterk samen te hangen met hoe de buurt beleefd wordt. Economische aantrekkelijkheid hangt samen met sociaal culturele aantrekkelijkheid. Als mensen meer mensen in de eigen woonomgeving kennen verhoogt dat gevoelens van veiligheid en leefbaarheid.

Als kenniskring willen we aan de betekenis van de directe omgeving extra aandacht geven. Het burgerschap krijgt hier een gezicht. We hebben ondernemende buurten nodig, plekken waar het prettig wonen is, waar mensen aandacht voor elkaar hebben. Niet als hechte gemeenschappen, wel als losjes georganiseerde samenstelsels van persoonlijke netwerken en wijkgerichte voorzieningen en diensten.

Community care: de wijk als stelsel

De gangbare praktijk is dat we maatschappelijke vraagstukken niet in de directe omgeving aanpakken maar institutioneel verankeren en gescheiden van elkaar vorm geven. We kennen een sterk georganiseerde wereld van ouderenzorg, gehandicaptenzorg, jeugdzorg, arbeidstoeleiding, onderwijs en gezondheidszorg. Zo kan het gebeuren dat in één en het zelfde gezin sociale professionals vanuit verschillende voorzieningen los van elkaar interveniëren. Zo kan een kleine overlast

veroorzakende groep jongens doelgroep zijn van tientallen projecten uit verschillende hoeken. Met de ingezette beweging van de vermaatschappelijking wordt geprobeerd het tij te keren. De essentie van vermaatschappelijking is dat mensen in hun eigen omgeving door mensen die hen kennen worden geholpen en gesteund. Het grote misverstand is echter dat de vermaatschappelijking als een nieuwe opgave aan de instituties gezien wordt. De grote instituties gaan dan als het ware ieder voor zich aan huis zorg en activering leveren. Op dit moment is de strijd tussen instituties en het lokale niveau in volle gang. De brede school, het onderwijsachterstandsbeleid en de voor- en vroegschoolse educatie krijgen vooral vorm binnen het onderwijs. Op dit moment worden geldstromen van gemeentes naar onderwijs verlegd, in plaats van omgekeerd. De verschooning van de opvoeding is de afgelopen decennia sneller gegaan dan ooit. Nederland kennisland betekent blijkbaar ook kinderland kennisland. Het lukt de gemeentes ook maar mondjesmaat om de zeggenschap te krijgen over het lokale en regionale werk- en inkomensbeleid. In de zorg plaatsen de grote instellingen voor ouderenzorg, gehandicaptenzorg en geestelijke gezondheidszorg hun units in de wijken voorzien van hun eigen personeel. Wat in de bezuinigingen weg valt aan institutionele dienstverlening moeten de gemeentes gaan verzorgen maar er wordt nauwelijks geld overgeheveld van de instituties naar de lokale voorzieningen. De met de mond beleden vermaatschappelijking vindt geen vertaling in een samenhangend beleid om het lokale niveau te versterken. Feitelijk krijgen de buurten er alleen maar een aantal ongevraagde en buiten hun om geregelde voorzieningen bij. Woningbouwcorporaties zetten intussen sneller mensen het huis uit, de geestelijke gezondheidszorg en de jeugdzorg nemen minder snel mensen op en de ouderen- en gehandicaptenzorg zweren bij community care.

werk van d

Deze bewegingen leiden enerzijds tot een intramurale zorg waar alleen de zeer ernstige gevallen overblijven waardoor daar het sociale klimaat ernstig verschaalt en anderzijds tot een fikse extra belasting voor het lokale niveau waar tegenover geen extra inspanningen staan om het niveau van de zorg op peil te houden. Alleen de intramurale 'zorg' in de gevangenissen groeit in hoog tempo. Het is hoog tijd dat we veel meer gaan aansluiten op en investeren in het werk van de sociale professionals in de buurten, dorpen en wijken. Dat werk is zwaar geworden, want de sociale problemen in de buurt nemen toe. Mijn pleidooi voor meer aandacht voor de expressieve mens en het belang van informele netwerken is geen pleidooi om de rug toe te keren naar hardnekkige problemen. Maar in plaats van met allerlei instituties thema's en projecten de buurt in te gaan, kunnen we ons beter concentreren op een contextbenadering met professionals die niet gebonden zijn aan instituties maar aan de buurt. Als Remkes vindt dat agenten weer meer gezagsdragers moeten worden, dan moet mevrouw Ros zich sterk maken voor sociaal werkers die - in de lijn van onze schoonmaakster - interieurverzorgers van de buurt zijn.

Beroep, opleiding en wetenschap

De social worker

Sociale professionals helpen de sociale opdracht mee uitvoeren. Het zijn werkers die goed kunnen interveniëren, ook als conflicten hoog oplopen, die zonnodig zorg kunnen organiseren, ook als zeer intensieve zorg nodig is, die mensen kunnen terugleiden naar werk, naar school en gezin, die sociale en culturele initiatieven van mensen faciliteren en stimuleren en die mensen helpen hun sociale competenties en sociale kapitaal te vergroten. We kennen in Nederland een redelijk uitgebreid stelsel van voorzieningen en beroepen die zich expliciet bezig houden met deze sociale opdracht. Voor ieder probleem, voor iedere doelgroep, voor ieder thema een voorziening en een eigen soort professional is wat overdreven gesteld, maar voor een relatief kleine groep - ongeveer 50.000 werkers²² in het lokale welzijn in vergelijking met bijna een miljoen werknemers in de gezondheidszorg - kennen we een wel heel gedifferentieerd aanbod²³. De onderlinge profileringsdrang heeft een heldere brede profilering ten opzichte van de zo herkenbare beroepen als agent, arts, verpleegkundige en psycholoog in de weg gestaan. De sociale professional zou even bekend en gewaardeerd kunnen zijn. Met een gerust hart zouden andere beroepsbeoefenaren de sociale problemen aan deze professional kunnen overlaten, dag en nacht. Het ontlast de politie en eerstelijnsgezondheidszorg fors. Sociale interventies kunnen in veel gevallen ook effectiever en goedkoper zijn dan medische of justitiële ingrepen. Een tweede probleem van de sociale professie is de

De sociale p

agogische dominantie. Het beroep heeft, zijns ondanks, te veel de geur gekregen van een morele normativiteit, het idee dat er van alles aan een doelgroep en persoon mankeert. Dat roept weerstand op. Het vak is te weinig dienstverlenend, zakelijk, pragmatisch in de beeldvorming. Een derde probleem is dat voor het lokale sociale werk te weinig ontwikkelingskracht is vrijgemaakt. Gemeentes en grote zorginstellingen zijn in staat geweest op hoog niveau stafmensen en managers binnen te halen. Lokaal werkende instellingen in het sociaal cultureel werk, het maatschappelijk werk, het opbouwwerk, de maatschappelijke opvang en de kinderopvang hebben daarvoor nauwelijks ruimte gekregen. Daarom zouden provinciale steunfuncties, hogescholen en ROC's, met op de achterhand de landelijke kennisinstututen zich in een onderlinge goede afstemming meer moeten inspannen om de ontwikkelingskracht in het werkveld te versterken. Onze kenniskring wil niets liever.

De betekenis van het lectoraat en de kenniskring voor de opleiding

De kenniskring is niet alleen bedoeld om de kennisbanden met de praktijk te versterken. Wij zijn er ook om met de sociaal agogische faculteit mee te denken en mee te werken. Een belangrijke taak ligt in de versterking van de oriëntatie op het beleid, vaak nog een stiefkind in het agogisch onderwijs. Een volgende taak is om mee te helpen met de omslag van typisch opleidingsinstituut naar een regionaal kenniscentrum voor deskundigheidsbevordering en opleiding. Een derde taak is om de innovatieve kracht van de faculteit te verhogen. Ik zeg dat met de kanttekening dat deze innovatieve kracht vooral te vinden is in de confrontatie met de praktijk. In de faculteit zelf is nog veel kenniswinst te boeken in een intensievere confrontatie

tussen de verschillende kennis- en opleidingsdomeinen.

Een zeer actuele discussie op feitelijk alle hogescholen en in het werkveld is hoe je het idee van een breed en overtuigend profiel van de sociale professional kan combineren met de fijnmazigheid aan varianten die in de beroepspraktijk voorkomen en die studenten kunnen motiveren om dit vak te gaan doen. Veel studenten zien een opleiding mede als een 'asset', een symbolische toevoeging aan hun status. Het klinkt voor velen mooier als je opgeleid wordt voor therapeut, psycholoog of pedagoog dan voor maatschappelijk werker, pedagogisch hulpverlener, cultureel maatschappelijk werker of 'social worker'. Opleidingen zullen aantrekkelijk moeten klinken voor studenten en voor werkgevers. Een brede opleiding voor de sociale professional zal voldoende ruimte moeten bieden voor variaties, voor voorbereidende theoretische leerroutes, voor studenten die de overgang naar universitaire masters willen maken en voor doorgaande lijnen naar beroepsgerichte specialisaties. Het moeten spetterende faculteiten zijn waar je als student jezelf een eigen profiel en gezicht kan geven en waar werkgevers rijkelijk uit kunnen putten. Het profiel van de faculteit 'social work' vindt een krachtige eigen identiteit in een basisprofiel met grote mogelijkheden voor studenten en werkgevers om daarbinnen de variatie op te zoeken en vorm te geven. Een flexibele loopbaan over de volle breedte van beroepen in het sociale begint met een flexibele leerroute over de volle breedte van de menswetenschappen en varianten in de beroepsuitoefening. Loopbaan en leerroute zullen steeds meer en makkelijker in elkaar moeten overgaan. Als kind keek ik iedere dag naar een plaat aan de muur met de dreigende keuze tussen de brede weg en het smalle pad. Als lector kijk ik straks graag naar een plaat waar heel veel smalle paden zich verweven met de brede weg.

rofessiona

Plaatsbepaling in het wetenschappelijke veld

In het debat over wat sociale wetenschappen feitelijk wel en niet vermogen komen we een waaier aan stellingnames tegen. Wetenschap als voorspellen, wetenschap als interpreteren, wetenschap als beschrijven, wetenschap als het wenselijke werkelijk maken. Wetenschappers wijzen ook op wat ze in het Duits 'Entgrenzung' noemen²⁴. Bestuurders, managers, vakinhoudelijke experts en onderzoekers opereren in het zelfde veld vanuit verschillende perspectieven maar met toegang tot dezelfde kennis. De wetenschapper als een expert met specifieke ontoegankelijke kennis voor derden bestaat in het sociale domein nauwelijks. Putnam gebruikt het beeld van de detective. Wetenschappers zijn speurders die volledig opgaan in hun zoektocht naar hoe mensen hun samenleven vorm geven. Ze zuigen zoveel mogelijk op, ze porren overal in (soaking en poking)²⁵, ze betrekken voortdurend stellingen met de wetenschap dat iedere stelling niet meer dan een stelling is. Dit beeld van zorgvuldig, creatief, intelligent speuren spreekt ons aan. We voegen er aan toe we ook graag willen construeren, willen meewerken aan wat burgers, beleidsmakers, uitvoerders sociaal wenselijk vinden en dat mooi vorm willen geven.

De opkomst van lectoren en kenniskringen in het hogeschoolonderwijs is mede ingegeven door het idee dat hogescholen en universiteiten naar elkaar toegroeien en de afstand tussen opleiden voor wetenschapper en voor hoog gekwalificeerde beroepsbeoefenaar niet te groot moet zijn. Daarbij is het uitgangspunt dat de bachelors en masters op universitair niveau zich kenmerken door theoretische verdieping gebonden aan een bepaalde wetenschappelijke discipline en dat hogeschool bachelors

en masters de beroepsuitoefening op het hoogste niveau als uitgangspunt nemen. Het lectoraat is daarom niet gekoppeld aan een wetenschappelijke discipline maar aan een breed veld van beroepen. Startpunt van onze theoretische verdieping en kennisontwikkeling is de uitvoeringspraktijk. Ik ben dan ook niet zo gelukkig met de neiging om hogeschoolopleidingen te modificeren naar de wetenschappelijke discipline indeling zodat we aparte HBO opleidingen voor psychologen, pedagogen, antropologen en sociologen gaan krijgen. Laten het niet meer dan varianten binnen social work zijn voor de ambitieuze studenten en docenten. De sociale praktijken gaan uit van mensen in hun context en daar past een te sterke opsplitsing naar kennistheoretische gebieden niet goed in.

Lectoren hebben de universitaire wetenschappers hard nodig als bron, als partner, als inspirator. Net zozeer als lectoren de uitvoeringspraktijk, de opleiders en de studenten nodig hebben. Het is de combinatie en confrontatie van verschillende netwerken die leiden tot dynamiek en kennisontwikkeling. De inkleuring van deze relatienetwerken staat nu nog redelijk open. Onze kenniskring is nog niet geïnstitutionaliseerd maar geleidelijk zullen de relaties inbedden. Dat zal winst en verlies opleveren. We zullen meer vast komen te zitten in ons eigen netwerk waardoor we een duidelijker positie verwerven. Het maakt ook minder flexibel en meer gekleurd. Bourdieu zei dat mooi 'Het oog is een product van de geschiedenis, gereproduceerd door onderwijs en opvoeding'²⁶. Het was zijn waarschuwing dat ook wetenschappers met een gekleurde bril kijken, bepaald door hun disposities en habitus die voortkomen uit de indringendheid van de relaties waarbinnen ze als mens opgroeien. We kunnen nu eenmaal niet in het luchtledige groot worden. Ook al lijkt het voor een beginnend lectoraat wel even zo. Het moet je als wetenschapper, als bestuurder, als opleider

Als in de bu

bescheiden maken. Je hebt wel een rol, je kunt positief bijdragen aan de versterking van de beroepspraktijk maar je hebt absoluut niet het alleenrecht op de waarheid, laat staan op het definiëren wat wenselijk is. Wetenschap, praktijk, beleid en opleiding zijn nevenschikkende posities in het nogal complexe veld van het sociale. Dat is ook juist het aardige.

Verwijzingen

- ¹ Stut, Scène in de school; gespeeld als intro op de openbare les
- ² Tonkens (2003), Mondige burgers, getemde professionals. Marktwerking, vraagsturing en professionaliteit in de publieke sector, Utrecht: NIZW.
- ³ Turner, B.S. (ed.) (2000), The Blackwell Companion to Social Theory, Malden/Oxford: Blackwell Publishers.
Ritzer, G., Smart, B. (eds) (2001), Handbook of Social Theory, London: SAGE Publications.
- ⁴ Kuhn, T.S. (1972), De structuur van wetenschappelijke revoluties, Amsterdam/Meppel: Boom. (orig. The Structure of Scientific Revolutions, 1962)
- ⁵ Beck, U. (1986), Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne, p. 271, Frankfurt am Main: Suhrkamp
- ⁶ Zhao, S. (2001), Metatheorizing in Sociology, pp. 386-395, in: Ritzer, Smart (2001)
- ⁷ Huntington, S. (1997), The clash of civilizations and the remaking of world order, New York: Simon&Schuster.
- ⁸ Hortulanus, R., Machielse, A., Meeuwesen, L. (2003), Sociaal isolement. Een studie over sociale contacten en sociaal isolement in Nederland, 's Gravenhage: Elsevier.
Hooghe, M. (ed.) (2000), Sociaal kapitaal en democratie. Verenigingsleven, sociaal kapitaal en politieke cultuur, Leuven/Leusden: ACCO.

urten, dorpp

Putnam, R.D. (1993), *Making Democracy work. Civic Traditions in modern Italy*, Princeton: Princeton University Press.

⁹ NRC, 10.9.2003

¹⁰ Castells, M. (1989), *The Informational City. Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban-Regional Process*. Oxford/Malden: Blackwell Publishers.

¹¹ Brink, G. van den (2002), *Mondiger of moeilijker? Een studie naar de politieke habitus van hedendaagse burgers*, Den Haag: WRR.

Gunsteren, H.R. van, Hoed, P. den (1992), *Burgerschap in praktijken*, Den Haag: WRR

¹² Hooghe (2000), Putnam (1993)

¹³ Sennett, R. (1977), *The Fall of Public Man*, New York: Knopf ic.

¹⁴ Bauman, Z. (2001), *Community. Seeking safety in an insecure world*, Oxford/Malden: Polity

¹⁵ Wacquant, L. (1999), *Les prisons de la misère*, Paris: Raisons d'Agir

¹⁶ Connor, S. (2000), *Cultural Sociology and Cultural Sciences*, pp 352-385, in: Turner (2000)

¹⁷ Cohen, I.J., *Theories of Action and Praxis*, pp. 73-112, in: Turner (2000)

¹⁸ Giddens, A. (1991), *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge: Polity.

¹⁹ Marsland, D. (1996), *Welfare or Welfare State? Contradictions and Dilemmas in Social Policy*, Houndmills.: Macmillan Press.

²⁰ Bauman (2001)

²¹ Hortulanus (2003), Hooghe (2000), Putnam (1993)

²² Dit is de optelsom van beroepskrachten in het maatschappelijk werk, de jeugdzorg, maatschappelijke opvang en het lokale welzijnswerk (excl. kinderopvang).

²³ De sector zorg en welzijn (incl. de geestelijke gezondheidszorg) kent ruim 100 verschillende voorzieningen met eigen regelingen. Daarnaast bestaan er nog eens talloze lokale varianten. Hoewel er op zich vijf overzichtelijke beroependomeinen zijn: verpleging, verzorging, maatschappelijk werk, sociaal pedagogisch werk en sociaal cultureel werk kennen we feitelijk ook hier talloze varianten. Zie: Dam, C. van, Ploegmakers, M. (eds), *Beleid en voorzieningen*, NIZW: 2000.

²⁴ Beck (1986)

²⁵ Putnam (1993)

²⁶ Bourdieu, P (1984), *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*, p.3, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

doen en wijjk

Curriculum Vitae

Hans van Ewijk (1947), geboren en getogen in Puttershoek, studeerde even Economie aan de Hogeschool van Rotterdam (1964-1965) en vervolgens Theologie aan de Rijksuniversiteit van Utrecht (1966-1969) en de Universiteit van Amsterdam (1969-1974) en promoveerde in 1994 in de Sociale Wetenschappen (Cultuurpsychologie) aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Na verschillende banen in het jeugdwerk en het onderwijs werd hij hoofdredacteur van Jeugd en Samenleving (1980-1988), directeur van de stichting Jeugdwelzijnsinformatie (1988-1991) en achtereenvolgens manager, directeur en lid Raad van Bestuur van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW (1991- heden). Eind 2002 werd hij daarnaast benoemd tot lector 'Sociaal beleid, Beroepsontwikkeling en Innovatie' aan de Faculteit Sociaal Agogische Opleidingen aan de Hogeschool van Utrecht. In zijn privé leven is hij altijd actief geweest als vrijwilliger en bestuurder in het onderwijs, welzijnswerk en cultuur. Hans van Ewijk publiceerde over jeugdstudies, jeugdbeleid, informatiebeleid, welzijnswerk en sociale vraagstukken.

Summary

Debates about social theory and social policy are highly fragmented and unclear in subject and direction. A recognised paradigm is failing. Maybe we have to accept that social reality is not to reconstruct in social theory. But we certainly need social theorists and social theories to support citizens, policy makers and social workers in improving social reality. Social reality in post modern societies is to be characterized by problematic relationships among citizens and between citizens and the public sector and by a sharp rise in problematic behaviour. The affluent society has failed to create a more sensitive world where people behave more socially. The dominant social problem is no longer seen from a social economic perspective but from a social cultural one. Social competences and social capital are considered to be essential assets to cope with life in post modern society. For people weak ties and thin trust are essential to integrate into society. Thick trust and strong ties can bind people too much and cause inflexibility. The current social problem is a matter of designing a social world where relationships and behaviour are fair and reasonable. It asks for an interesting and creative social policy and social work, not too much stressing the problematic issues but encouraging people to trust each other. Current social policy is too much focused on the needs and problems. It has to change into a more expressive social policy, a policy that people challenges to express them and to create new relationships. Social behaviour asks for flexibility and creativity, for being authentic and playing roles. Scientists, policymakers, social workers and citizens are in the same field and have access to the same knowledge.

en.

**Loopbaan en leerroute
zullen steeds meer
in elkaar moeten
overgaan.**

